

Sanni Jukkara & Anni-Emilia Pettinen

VARHAISKASVATTAJIEN KOKEMUKSIA KUOLEMAN KÄSITTELYSTÄ MIKKELIN KAUPUNGIN PÄIVÄKODEISSA

Opinnäytetyö

Sosionomikoulutus

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

2022

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Sanni Jukkara & Anni-Emilia Pettinen
Työn nimi	Kuoleman käsittely Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa
Toimeksiantaja	Mikkelin kaupungin varhaiskasvatus
Vuosi	2022
Sivut	35 sivua, liitteitä 7 sivua
Työn ohjaaja(t)	Maija Vihervirta

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö toteutettiin yhdessä Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajat käsittelevät kuolemaa työssään lasten kanssa. Tavoitteena oli lisätä työelämäkumppanin tietoutta kuoleman käsittelystä Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa ja samalla kartoittaa mahdollinen varhaiskasvattajien lisäkoulutuksen tarve.

Aineistonkeruumenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin kyselylomaketta ja teemahaastattelua. Kyselylomake toteutettiin Webropol -linkin kautta, ja kyselyyn vastattiin anonyymisti. Kysely suunnattiin kaikille Mikkelin kaupungin päiväkotien varhaiskasvattajille. Kyselylomake sisälsi kaksi monivalintakysymystä, joilla selvitettiin vastaajien työkuva sekä kertyneitä työvuosia varhaiskasvatuksessa. Muut kysymykset olivat avoimia. Teemahaastattelu toteutettiin varhaiskasvatuksen erityisopettajalle ja teemahaastattelu sisälsi samoja kysymyksiä kuin kyselylomake. Opinnäytetyössä käytettiin kvalitatiivista tutkimusotetta. Kyselylomakkeella sekä teemahaastattelulla saatu aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Työn teoreettinen viitekehys muodostuu varhaiskasvatuksen, tunnetaitojen, resilienssin, kuoleman ymmärtämisen ja kuoleman käsittelyn ympärille.

Tutkimukseen vastanneista Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajista suurin osa on käsitellyt kuolemaa lasten kanssa jollain tavalla. Vastaajat toivat esiin erilaisia menetelmiä kuoleman käsittelyyn: esimerkiksi kirjallisuus, leikki, seurakunta. Tärkeimpänä menetelmänä he pitivät keskustelua lasten kanssa. Kuoleman käsittelyä Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajat pitivät luonnollisena osana työtä, varmuutta aiheen käsittelyyn toi työ- ja elämäkokemus. Tutkimukseen vastanneet Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajat toivoivat materiaalin olevan helpommin saatavilla ja he myös ajattelivat lisäkoulutuksesta kuoleman käsittelyyn lapsen kanssa olevan hyötyä.

Tutkimuksen esiin tuomia jatkotutkimusideoita olivat yhteisen sähköisen materiaalipankin luominen sekä luennon, kuten webinaarin, järjestäminen Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajille liittyen kuoleman käsittelyyn varhaiskasvatuksessa.

Asiasanat: varhaiskasvatus, tunnetaidot, resilienssi, kuoleman ymmärtäminen, kuoleman käsittely

Degree	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Sanni Jukkara & Anni-Emilia Pettinen
Thesis title	Addressing death in kindergartens in city of Mikkeli
Commissioned by	Early childhood care, Mikkeli
Time	March 2022
Pages	35 pages, 7 pages of appendices
Supervisor	Maija Vihervirta

ABSTRACT

This thesis presents a study on how early childhood educators of the city of Mikkeli address death in their work with children. There are two major objectives; First one is to increase the knowledge of commissioner about the addressing death in early childhood education in municipal kindergartens. Second one is to find out a potential need for additional education of the staff regarding this thesis topic.

The data was collected via two separate methods. First, an anonymous online survey was targeted at early childhood educators working in municipal kindergartens. Second, an semi-structured interview was conducted with a special needs teacher in early childhood education. The questions both in the survey and in the semi-structured interview were open-ended, in order to give the early childhood educators an opportunity to share their own experiences on the topic.

Qualitative research method was used in this thesis. The material was analyzed by theory-driven content analysis. The theoretical framework of this thesis is formed around early childhood education, emotional skills, resilience, apprehension of death and addressing death.

The results showed that the early childhood educators address death in different situations for instance when children find dead bird or when child's relative has died. The early childhood educators consider addressing death with children as a natural part of the work. They use various methods when addressing death with children for example drama, playing, literature. However, they considered dialogue with children as the most important method. Furthermore, the results indicate that early childhood educators saw the need of additional education, as well as a common material bank on addressing death in early childhood education.

Further research ideas are to create common electronic material bank of methods regarding the thesis topic for municipal kindergartens in the city of Mikkeli. In addition to organize a lecture, e.g., webinar, for early childhood educators in the city of Mikkeli regarding addressing death in early childhood education.

Keywords: early childhood education, addressing death, emotional skills, resilience, apprehension of death

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	6
2.1	Varhaiskasvatus.....	6
2.2	Tunnetaidot.....	9
2.3	Resilienssi.....	12
2.4	Kuoleman ymmärtäminen.....	13
2.5	Kuoleman käsittely.....	15
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	18
3.1	Aineistonkeruumenetelmät.....	19
3.2	Tutkimustulosten analysointi.....	21
3.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	22
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	24
4.1	Kuoleman käsittelyn herättämät ajatukset.....	25
4.2	Menetelmiä kuoleman käsittelyyn.....	26
4.3	Milloin kuolemaa käsitellään lasten kanssa.....	27
4.4	Lapsen ja perheen kulttuurin, uskonnon ja elämäkatsomuksen huomioiminen ..	28
4.5	Käsittelyyn saatu tuki tai perehdytys ja lisäperehdytyksen tarve.....	29
4.6	Mistä tukea on saatavilla.....	30
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	31
6	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET.....	36

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme aiheena on kuoleman käsittely Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa – varhaiskasvattajien kokemukset. Tarkoituksenamme oli selvittää, millaisin menetelmin varhaiskasvattajat käsittelevät kuolemaa Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa. Lisäksi haluamme selvittää millaista perehdytystä varhaiskasvattajat saavat työnsä tueksi ja onko heillä jotain lisäperehdytyksen tai tuen tarpeita asiaan liittyen. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköiden johtajille tietoa, millaisia menetelmiä on käytössä päiväkodeissa sekä selvittää mahdollinen varhaiskasvattajien lisäkoulutuksen tarve kuoleman käsittelyyn varhaiskasvatuksessa.

Aihe on alkanut kiinnostaa meitä omien varhaiskasvatuksessa sekä elämässä saatujen kokemustemme perusteella. Kuolema aiheena vaikuttaa olevan tabu – usein kanssakeskustelijat haluavat välttää aiheesta keskustelua tai se tuntuu heistä muuten epämieluisalta. Aihe on kuitenkin osa elämää ja varhaiskasvattajien kanssa käytyjen keskustelujen avulla saimme käsityksen, että aiheemme vaikuttaisi olevan hyödyllinen; toisaalta aihe koskettaa harvoin yksittäistä varhaiskasvattajaa työssä esimerkiksi lapsen läheisen kuoleman kautta, mutta toisaalta elämän rajallisuus on läsnä jatkuvasti: esimerkiksi päiväkodin pihalta voi löytyä kuolleita metsäneläimiä tai uutiset ja lööpit tuovat toisinaan esille kuoleman tapauksia varsin radikaalistikin. Aihettamme koskevissa alustavissa keskusteluissa oli käynyt ilmi, että varhaiskasvattajat kaipaisivat erilaisia toimintatapoja sekä menetelmiä aiheen käsittelyyn työssään ja halusimmekin tutkia laajemmin, kuinka Mikkelin varhaiskasvatuksessa asiasta ajatellaan.

Tutkimus on toteutettu teemahaastattelun ja Webropol-kyselyn avulla, Webropol-kyselylinkki lähetettiin päiväkotien johtajille sähköpostitse ja he lähettivät sen edelleen päiväkotiansa varhaiskasvattajille. Kyselyyn saivat vastata kaikki kasvatusvastuulliset. Tässä tutkimuksessa ja opinnäytetyössä varhaiskasvattajilla viitataan Mikkelin kaupungin päiväkodeissa työskenteleviin kasvatusvastuullisiin henkilöihin. Tässä opinnäytetyössä käytettiin laadullista tutkimusotetta. Tutkimuksen tulokset on esitetty sanallisessa muodossa.

Vastaavasta aiheesta on tehty useampia opinnäytetöitä, esimerkiksi Montosen ja Ollikaisen (2021) sosionomiopinnäytetyössä on tutkittu vanhempien kokemuksia, siitä millaista tukea he varhaiskasvatuksesta saivat ja olisivat toivoneet saavansa menetykseen. Alaranta & Kosonen (2019) sekä Kulmala & Laakso (2019) ovat tehneet opinnäytetöinään oppaat varhaiskasvattajille, oppaat sisälsivät tietoa lapsen surusta ja lapsen tukemisesta läheisen kuoltua. Mm. näissä opinnäytetöissä oli menetelmiksi listattu leikki, kirjallisuus ja taidelähtöiset menetelmät. Lisäksi aiheesta on tehty pro gradu -tutkielmia, mm. Keinänen (2020) tutki vanhempien kokemuksia, siitä miten varhaiskasvattajat ovat käsitelleet kuolemaa lasten kanssa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Teoreettinen viitekehys muodostui eri lähteiden pohjalta. Teoreettinen tieto hankittiin pääasiassa kirjallisuuden ja sähköisten materiaalien avulla. Keskeisimmiksi käsitteiksi valikoituivat: varhaiskasvatus, tunnetaidot, resilienssi, kuoleman ymmärtäminen ja kuoleman käsittely.

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittelee, että varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuslaki velvoittaa kunnan järjestämään varhaiskasvatusta siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Varhaiskasvatuslain (1§) mukaisesti lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta ennen oppivelvollisuuden alkamista, eli ikävuodet 0–6.

Varhaiskasvatusta ohjaa Opetushallituksen ja yhteistyötahojen laatima varhaiskasvatuksen perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on edistää koko maassa varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuuden toteuttamista, toteuttaa varhaiskasvatukselle varhaiskasvatuslaissa säädettyjä tavoitteita ja ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Varhaiskasvatuk-

sen toteuttamisen keskeiset sisällöt, monialainen yhteistyö, lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöt, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lapsen huoltajien välinen yhteistyö määrätään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kunta, kuntayhtymä ja yksityinen palveluntuottaja laatii paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman. Jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Varhaiskasvatustilaki 540/2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 7, 14) mukaan varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja tärkeä vaihe kasvun ja oppimisen tukena. Ensisijainen vastuu lasten kasvatuksessa on huoltajilla, joita varhaiskasvatus tukee ja täydentää sekä omalta osaltaan vastaa lasten hyvinvoinnista. Lähtökohtana varhaiskasvatussuunnitelman perusteille on lasten kasvuympäristöjen sekä varhaiskasvatuksen toimintaympäristöjen muutokset. Lisäksi varhaiskasvatuksen tehtäviin kuuluu mm. syrjinnän ehkäiseminen, lasten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä huoltajien työskentelyn ja opiskelun mahdollistaminen.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 20) arvoperusta pohjautuu ajatukseen lapsen edun ensisijaisuudesta, lapsen oikeudesta hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun lapsen mielipiteiden huomioon ottamiseen, yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen kohteluun sekä lapsen syrjintäkieltoon. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja hänellä on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi, huomioituksi ja ymmärretyksi niin omana itsenä kuin yhteisönsä jäsenenä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on suojella sekä edistää oikeutta turvalliseen ja hyvään elämään. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 21–22) perustuu oppimiskäsitykseen, jonka mukaan ”lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa”. Lapsi nähdään myös aktiivisena toimijana. Lapset ovat uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata sekä toistaa asioita. Oppimista tapahtuu kaikkialla; leikeissä, liikkuesssa, tutkiessa, tehtäviä tehden, itseään ilmaisten ja taitteisiin perustuvassa toiminnassa. Oppimisessa yhdistyy tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu.

Osallistuessaan varhaiskasvatukseen lapsi kehittyy yksilönä ja yhteisön jäsenenä. Kasvatuksella, ohjauksella ja opetuksella lapsi tulee tietoisemmaksi itsestään, omista taidoistaan osaamisestaan ja häntä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa voidaan opettaa lapselle tärkeitä arvoja ja innostavaa asennetta kasvuun, oppimiseen ja arjessa toimimiseen. Vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa lapsi oppii toimimaan erilaisissa tilanteissa. Myönteisellä palautteella voimme kannustaa ja motivoida lasta oppimaan lisää. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen laaja-alainen oppiminen. (Sandberg 2021, 21.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 24) laaja-alaiselle osaamiselle on määritelty viisi osa-aluetta; ajattelu ja oppiminen; kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu; itsestä huolehtiminen ja arjen taidot; monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen; osallistuminen ja vaikuttaminen. Salmisen ja Poikosen (2017, 65) mukaan laaja-alaisen osaamisen tukemisella tuetaan lasten joustavaa osaamista varhaislapsuudesta aikuisuuteen. Heidän mukaansa pedagoginen näkemys lapsen oppimisesta perustuu lähtökohtaan lapsen oikeudesta saada onnistumisen ja ilon kokemuksia omasta toiminnastaan ja itsestään oppijana.

Lasten laadukas kasvatus, pedagogiikka ja hoito rakentuu eri ammattilaisten yhteistyönä. Jokainen lapsen kanssa työskentelevä ammattilainen tuo kasvatuskokonaisuuteen oman osaamisensa ja näkökulmansa, erilaiset, yhdessä toimivat aikuiset ovat rikkaus lapsen kasvulle ja kehitykselle. Moniammatillinen ja laadukas työote edellyttää, että jokaisen yhteisön aikuisen ydiosaaminen ja vastuut tunnustetaan ja tunnustetaan ja heidän erilaista osaamistaan hyödynnetään lapsen kasvun tukena. Lapsi oppii uusia taitoja kaikissa päivätoiminnoissa ja oppimisen ja kasvun kannalta merkityksellisiä ovat niin ohjatut tilanteet kuin arkiset toiminnot, kuten ruokailu, pukeminen, leikit jne. Ratkaisukeskeinen, vahvuuksiin perustuva, jokaista lasta arvostava sekä kunnioittava vuorovaikutus ovat laadukkaan varhaiskasvatuksen ydintä ja moniammatillista yhteistyötä voidaan pitää laadukkaan varhaiskasvatuksen perustana. (Sandberg 2021, 23–24.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 22) mukaan varhaiskasvatus ”toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden”, vaikka näitä kolmea ulottuvuutta voidaankin tarkastella erillisinä käsitteinä, käytännön toiminnassa nämä kuitenkin kytkeytyvät toisiinsa.

Varhaiskasvatuksessa pedagogiikka, eli toiminnan suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus on laadukkaan toiminnan arvoperusta. Pedagogiikan tulee näkyä kaikessa varhaiskasvatuksessa tapahtuvassa toiminnassa; niin kasvatuksessa ja opetuksessa kuin hoidossa. On tärkeää tiedostaa, että jokainen lapsi oppii ja kehittyy omassa tahdissa ja huomioida toiminnassa, kuinka heidän taitojen kehitystä voidaan tukea. (Sandberg 2021, 18.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 22) pedagogiikka perustuu arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta ja oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen; erityisesti kasvatusta- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaan, ammatillisesti johdettua sekä ammattihenkilöiden toteuttamaa, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään edesauttamaan lasten hyvinvointia ja oppimista. Pedagogiikan tulee näkyä niin varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä kuin kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa.

2.2 Tunnetaidot

Yksi varhaiskasvatuksen tärkeistä tehtävistä on kehittää lapsen itsesäätelytaitoja sekä opettaa tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen, huomioiminen ja nimeäminen on tärkeää kaikille lapsille. Ymmärtämällä ja nimeämällä erilaisia tunteita, lapsi oppii empatiataitoja sekä säätelämään itseään. Lapset, jotka kykenevät tunnistamaan, nimeämään ja säätelämään tunteitaan, omaavat usein myös paremmat sosiaaliset taidot ja ovat näin hyväksytympiä vertaisryhmissään. (Sandberg 2021, 150.) Varhaiskasvattajien on hyvä huomioida, että heidän omat arvonsa, asenteet, temperamentti, tieto ja taito, koulutus, erityisosaaminen lähestymistapa sekä kokemus vaikuttavat heidän jokapäiväiseen työskentelyynsä lasten kanssa. Lapset ottavat oppia heidän tavoistaan reagoida ja vastata vuorovaikutustilanteissa. Tämän vuoksi varhaiskasvattajien tulisi olla mm. empaattisia, tarkkaavaisia lasten tunnetiloja kohtaan, kykeneviä hallitsemaan ja ilmaisemaan omia tunteitaan sekä kykeneviä mallintamaan erilaisia tunnetaitoja vaativia tilanteita. (Barnardos 2016, 10.)

Noin kaksivuotiaista alkaen lapsilla alkaa kehittyä mielen sisäinen ymmärrys tunteista; tässä iässä lapset alkavat nimeämään omia ja toisten tunteita, he

myös alkavat puhua tunteista, jotka liittyvät tuleviin tai jo tapahtuneisiin tilanteisiin. Näin pienillä lapsilla tunteisiin liittyvä viestintä kuitenkin keskittyy vielä isoihin kategorioihin; eli esimerkiksi mielipahaan tai mielihyvän tunteeseen, sekä tunteen voimakkuuteen. Esikouluikäisellä lapsella on kehittynyt kyky ymmärtää tunnekategorioita jo melko monipuolisesti. Noin kymmenvuotiaalla lapsella tunteiden ymmärtämiseen liittyvät ydintaidot ovat valmiita, osoittavat tutkimukset. Emotionaalisten skriptien kehittyminen ja laajentuminen on tärkeää tunnetaitojen kehittymiselle, tätä edesauttaa runsas kokemusmaailma erilaisista tunteista ja niiden ilmaisemisesta erilaisissa tilanteissa. Syvälliseen tunteiden ymmärtämiseen tarvitaan kognitiivisia taitoja havainnoida sekä ymmärtää havaintojaan ja mielenteorian taitoja. Mielenteorialla (theory of mind) tarkoitetaan kykyä ymmärtää toisten ihmisten toiveita ja haluja, jotka eroavat lapsen omista ajatuksista. (Koivula & Laakso 2017, 118–119.)

Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitoja, autetaan ilmaisemaan omia tunteita ja säätelemään niitä. Lasten kanssa opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään erilaisia tunteita; näin heidän tunnetaitonsa vahvistuvat (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 21, 26). Tunne-elämän perustana voidaan pitää sosioemotionaalista kompetenssia eli kykyä toimia erilaisissa tilanteissa sekä sosiaalista osaamista. Sosioemotionaalinen kompetenssi edesauttaa vuorovaikutuksen kanssa lasta saavuttamaan tavoitteitaan. Tunnetaidot ja sosiaaliset taidot ovat osa sosioemotionaalista kompetenssia. Myös kommunikointitaidot, toisten kuunteleminen ja toisten mielipiteiden huomioiminen, yhteistoiminnallisuus, tunteiden säätely sekä erilaisiin tilanteisiin reagoiminen ja sääntöjen noudattaminen ovat yhteydessä lapsen sosioemotionaaliseen kompetenssiin. Sosiokognitiiviset taidot; mm. empatia, kyky asettua toisen asemaan ja seurausten ennakointi ja arviointi ovat osa sosioemotionaalista kompetenssia (Sandberg 2021, 168–169).

Sandbergin (2021, 173) mukaan on todistettu, että lapsen aivoperustainen kehitys on vielä keskeneräinen, eikä lapsella ole taitoja kaikkiin tilanteisiin. Tämän takia lapsen tunnetaitojen tukemisessa lähtökohtana tulisi aina olla näiden puuttuvien taitojen kehittäminen ja vahvistaminen jokapäiväisten toimintatapojen ja pedagogisen tuen avulla. Merkittävä osuus tunteisiin liittyvistä toi-

minnoista ja taidoista syntyy oppimisen ja kokemusten avulla, toki näihin vaikuttaa myös synnynnäiset valmiudet. Se miten opimme erittelemään, nimeämään ja säätelemään tunteitamme, on vahvasti yhteydessä kokemuksiimme niin läheisistä ihmissuhteista kuin laajemmin siihen kulttuuriseen kontekstiin, jossa elämme. Tunnetaitojen kehittyminen näkyy esimerkiksi siinä, että voimme harjoittelemalla vaikuttaa tunnetilojen viriämiseen, voimakkuuteen ja sisältöön; eli jos vaikka luontaisesti pelkäisimme jotain asiaa, voi myönteisten kokemusten kautta oppia, ettei tilanne tai asia olekaan uhkaava. Kehityksen myötä sama asia tai tapahtuma voi saada erilaisia tunnekokemuksia. Tunnetilan viriäminen aiheuttaa lihaksistossa ja hermostossa toiminnan muutoksia ja kokemus ja oppiminen vaikuttavat siihen millä tavoin sisäiset muutokset näkyvät toiminnassamme ulkoisesti. Tunteiden ilmaiseminen on vahvasti sidoksissa ympäröivään kulttuuriin; ympärilläme olevien ihmisten avulla opimme ilmaisemaan itseämme tilanteen vaatimalla tavalla. (Koivula & Laakso 2017, 117–118.)

Lapsen tunnesäätelyn kehittymiseen vaikuttaa myös kasvatustyyli, aikuisen johdonmukainen, turvallinen ja hyväksyvä kasvatustyyli auttaa lapsen myönteisen tunnesäätelyn kehittymistä. Vastoinkäymisten sietäminen on myös olennainen osa lapsen tunnesäätelyn kehityksessä. (Sandberg 2021, 171.) Aikuisen nimeää tunteita ja keskustelee lapsen kanssa tunteiden syistä ja erilaisista keinoista, joiden avulla voimakkaita tunnekokemuksia voi sietää ja hallita. Tunteista puhuminen, niin lasten kuin kasvattajien tunteiden nimeäminen, keskustelut missä tunteet tuntuvat ja miten erilaisista tunnetiloista pääsee yli, on tärkeää varhaiskasvatuksessa. Suuri osa lapsen tunnetaidoista liittyy hänen kykyynsä säädellä omia tunteitaan; hän tarvitsee aikuisen apua tunnistukseen omia tunteitaan sekä tukea ymmärtää ja säädellä tunteitaan. Sosioemotionaalisten taitojen kehittymisen takia, on tärkeää, että lapsi osaa tunnistaa niin omia kuin toisten tunteita. Tunnetietoisuuden lisäämisen ja tunteita herättävien, toisinaan vaikeidenkin tilanteiden harjoitteluun sopii hyvin mm. draama, käsinuket tai sarjakuvittaminen. Tärkeää on myös miettiä, miten erilaisia myönteisiä tunnekokemuksia voidaan ryhmässä voimistaa ja jakaa. (Koivula & Laakso 2017, 119–123.)

2.3 Resilienssi

Resilienssi on kyky päästä eteenpäin kohdatessa elämässä vaikeuksia. Resilienssi ei tarkoita, etteikö ihminen tuntisi surua ja tuskaa, vaan sitä, että erilaiset vaikeudet liittyvät elämään. Resilienssillä tarkoitetaan jokaisen ihmisen henkilökohtaista kykyä kohdata vaikeuksia ja selvitä niistä. Resilienssiin liittyy itsemyötätunto käsite. Itsemyötätunto tarkoittaa ihmisen kykyä olla itseään kohtaan ymmärtäväinen ja ystävällinen kohdatessaan vaikeuksia. On ymmärrettävää, että epäonnistumiset ja vaikeudet kuuluvat jokaisen elämään eivätkä ne kerro mitään henkilön omasta huonommuudesta. Resilienssiä on ymmärtää jokaisen joskus epäonnistuvan ja kohtaavan vaikeuksia. Itsemyötätunto kehittää emotionaalista tasapainoa, jossa henkilö tietää olevansa hyväksytty, vaikka epäonnistuu tai kohtaa elämässään vaikeuksia. (Lipponen 2020.)

Resilienssin yksi osa on henkilön oman osaamisen tunnistaminen ja käyttäminen. Henkilöllä tulisi olla realistinen kuva omista vahvuuksistaan ja sekä uskallusta kehittää niitä. Kehittyminen vahvuuden pohjalta lisää henkilön kokemusta omasta osaamisesta, pystyvyydestä, onnistumisesta, epäonnistumisesta ja oppimisesta. Näitä harjoitellaan harrastuksissa, opinnoissa ja työssä ja resilienssin kehittymisen kannalta nämä kokemukset ovat tärkeitä. On myös huomioitava, että henkilöllä voi olla useita vahvuuksia ja onkin tärkeää osata tunnistaa, milloin tarvitaan esim. Joustavuutta rohkeuden sijaan. Tällainen eri vahvuuksien ja toimintamallien kokeileminen ja löytäminen vaikeita tilanteita kohdatessa on resilienssin ydintä. (Lipponen 2020.) Lasten kanssa erityisesti resilienssi on vahvasti sidoksissa haastavista tunteista selviytymiseen (Trogen 2020).

Resilienssin opettelu on hyvä aloittaa lapsuudessa, koska se kehittyy pikkuhiljaa. Monet tekijät vaikuttavat resilienssin muodostumiseen ja jo raskausaika muodostaa pohjan resilienssille. Siksi, raskausaikana koettu masennus ja stressi vaikuttavat heikentävästi syntyvän lapsen resilienssiin. Monet ympäristötekijät vaikuttavat kuitenkin resilienssiin syntymän jälkeen ja voivat näin toimia vahvistavina tekijöinä resilienssille. Resilienssiä vahvistavia tekijöitä ovat tutkijoiden mukaan esimerkiksi empatia, läheiset ihmissuhteet, minäpystyvyys. (Trogen 2020.)

2.4 Kuoleman ymmärtäminen

Usein kuolema koskettaa meitä lähiomaisena kerran tai kahdesti elämän aikana, joten suru voi olla niin outo kokemus, että sureva etsii vahvistusta sille, miten hänen pitäisi käyttäytyä (Poijula 2002, 92). Kuoleman tabun rikkominen voi helpottaa surua. On tärkeää tunnustaa kuoleman väistämättömyys, jotta kuoleman voi ymmärtää osana elämää (Poijula 2002, 145). Valmentamalla lapsia elämän väistämättömien menetysten kohtaamiseen voidaan vahvistaa heidän selviytymisvaroja suuria menetyksiä kohtaan. Aikuiset voivat yhdessä lasten kanssa keskustellen puhua elämän rajallisuuteen liittyvistä asioista ja samalla auttaa lapsia sanoittamaan tunteita, joita kuolemaan liittyy sekä miten annetaan ja vastaanotetaan lohdutusta. Lasten kanssa voidaan vieraila kirkoissa ja hautausmaalla sekä keskustella jo edesmenneitten ihmisten elämästä sekä muuten kuolemasta, kuolemisen ja sen vaikutuksista. Jos kuolema koskettaa läheisesti käsittelyä tulee tehostaa. (Poijula 2016, 105).

Poijulan (2002, 143) mukaan kuoleman ymmärtäminen edellyttää viiden kuolemaan liittyvän käsitteen ymmärtämistä; kuoleman universaalius; kuoleman peruuttamattomuus; ruumiin toimimattomuus; kausaaliisuus sekä elämän jatkuminen jollain muotoa kuoleman jälkeen. Pienen lapsen maailmassa kuolema saattaa olla tilapäinen; lapsi voi esimerkiksi ajatella vanhemman nukkuvan ja heräävän myöhemmin. Lapsen kehitysvaiheen, todellisuudentajun ja mielikuvituksen kunnioittamista on, että lapselle annetaan asiallista tietoa, mutta samalla annetaan tulkita kaikkea hänen omasta maailmankuvastaan käsin; lapsen mielikuvitusta kunnioitetaan muttei vahvisteta, Poijula (2002, 143–144) toteaa.

Kuoleman universaaliisuus tarkoittaa sitä, että kaikki elollinen kuolee. Kuolema on myös peruuttamaton ja pysyvä; toivomalla, rukoilemalla tai hyvällä käytöksellä ei ole mahdollista saada kuollutta takaisin. Kuollut ei myöskään voi tuntea mitään (Poijula 2002, 145). Pienen lapsen aikakäsitys on aikuiseen verrattuna erilainen, mikä vaikuttaa lapsen tapaan ymmärtää kuolema. Aikuisten lapsille tekemät sadut, tv-sarjat tai uskontoihin liittyvät käsitykset esimerkiksi ylösnousemuksesta, saattavat vääristää lapsen ajattelua kuoleman pysyvyydestä ja lopullisuudesta. On tärkeää, että lapsen annetaan harjoitella kuole-

man käsitettä mm. leikkien avulla. Leikkien, laulujen ja musiikillisten mielikuvien kautta lapsella on mahdollisuus käsitellä tunteitaan sekä pyrkiä hallitsemaan kuolemaa tapahtumana. (Erkkilä 2003, 20.)

Nykypäivän lapset saavat vain vähän todenmukaista tietoa kuolemasta ja kuolemisenesta, sillä monet aikuiset pyrkivät suojelemaan lapsia kuolemalta. Vaikuttaa siltä, että lasten käsityksiä kuolemasta aliarvioidaan ja asiasta keskustellessa käytetään kiertoilmauksia, jotka ovat vastoin biologisia faktoja. Vaikka tiedotusvälineet vaikuttavat yhä suuremmassa määrin lasten ajatteluun, ei ole olemassa tutkimustietoa, miten median luoma kuva vaikuttaa lasten käsityksiin kuolemasta. Aikuisten tulee ymmärtää, että heidän tapansa keskustella kuolemasta vaikuttaa lasten laajenevaan ymmärrykseen ja siihen, kuinka lapset asiaan suhtautuvat. Lastenohjelmien, esimerkiksi Leijona kuninkaan, avulla lasten kanssa voidaan käsitellä kuolemaa ja sen lopullisuutta. Samalla on kuitenkin huomioitava, että piirretyt ja lastenohjelmat esittävät myös epätoollista kuvaa kuolemasta, joka voi herättää lapsissa kysymyksiä. (Longbottom & Slaughter 2018.) Aikuisten suojelunhaluun ja taipumukseen idealisoida lapsuus elämänvaiheena, johon suru ja tuskantunteet eivät yllä, saattaa liittyä aikuisten oma vaikeus kohdata kuolemaa ja hyväksyä omaa kuolevaisuutta (Poijula 2016, 103).

Kuolemasta puhumisen välttelyyn voi myös liittyä ajatus, että kuoleman käsittely voi vahingoittaa lasta ja toisaalta ajatellaan, että aiheen käsittely vaatii aikuiselta erityistaitoja ja näin vanhemmat saattavat sen kuuluvankin asiantuntijoiden tehtäväksi. Oppiakseen suhtautumaan kuolemaan, lapset tarvitsevat siitä tietoa ja keskustelumahdollisuuksia arkielämässään. Tieto itsessään ei välttämättä pelota tai masenna lasta, mutta siihen on liityttävä keskustelumahdollisuus aikuisten kanssa, jotta lapsi ei joudu käsittelemään kuolemaa ja siitä mahdollisesti heräviä kysymyksiä yksin. (Poijula 2016, 104.)

Ajattelun kehityksen keskeneräisyys sekä elämänkokemuksen tuoma tiedon puute rajoittavat lapsen kykyä ymmärtää kuolemaa. Kehityksen edetessä lapsi toistaa asiaa, kunnes vasta noin 11–12-vuotiaana saavutettuaan abstraktin ajattelukyvyyn, hän ymmärtää kuoleman aikuisen tavoin. Jo hyvin pieninä lapset ”ajattelevat” kuolemaa. Alle puolivuotias käsittää kuolemaa, niin että mitä

ei näe, sitä ei ole olemassa. Vauva tarvitsee turvallisuudentunnetta ja kokemusta huolenpidon jatkuvuudesta, joutuessaan eroon hoitavasta aikuisesta, vauva muuttuu ärtyisäksi ja rutiinit voivat rikkoutua. Jo puolivuotiaista alkaen, muistin kehittyessä, lapset alkavat käsittää kohteen pysyvyyttä ja poissaoloa; eli että esineet ovat olemassa, vaikkei lapsi niitä näkisikään. Alle kaksivuotiaat alkavat tuntea ikävää ja kaivata ihmistä, joka katoaa heidän elämästään. Aikaperspektiivi näin pienillä on kuitenkin hyvin lyhyt ja muistikuvat kadonneesta himmenevät nopeasti ja mielikuva kuolleesta säilyy vain lyhyen ajan. (Poijula 2016, 98–99.)

2–5-vuotiaiden käsitys kuolemasta on minäkeskeinen, maaginen ja kausaalinen. Tämän ikäiset käsittävät kuoleman väliaikaisena ja osittaisena; kuolema ei kosketa lasta itseään eikä kaikkia ihmisiä. Lapsi ei myöskään ymmärrä kuoleman pysyvyyttä ja universaalisuutta; sitä että kaikki tulevat kuolemaan. Tässä ikävaiheessa oman vanhemman kuoleman kokeminen voi heikentää lapsen turvallisuuden tunnetta. Käyttämänsä maagisen ajattelun vuoksi, lapsi saattaa kokea olevansa vastuussa läheisen ihmisen kuolemasta, koska pienet lapset ajattelevat konkreettisesti ja uskovat olevansa maailman keskus, heillä on taipumus kuvitella aiheuttaneensa kuoleman, jos he tekivät jotain kiellettyä tai suuttuessaan toivoivat läheisen kuolemaa. Toisaalta kuolema saattaa lapselle esittäytyä henkilöhahmona, kuten viikatemiehenä; lapselle saattaa muodostua pelko, että viikatemiehen kaltainen hahmo tulee hakemaan häntä. Kuolema ei tässä ikävaiheessa kuitenkaan vielä ole henkilökohtainen; lapsi uskoo, että kuoleman voi välttää. (Poijula 2016, 99–100.)

2.5 Kuoleman käsittely

Useimmat lapset ovat tietoisia kuolemasta vaikkeivat he sitä ymmärtäisivätkään. Kuolema on yleinen tema esimerkiksi tv-ohjelmissa ja piirretyissä (Ehmke s.a.). Moni lapsi joutuu kokemaan vanhempansa tai jonkun muun lähi-sukulaisensa kuoleman, myös lapsia kuolee, jolloin lapsi voi menettää kuoleman kautta sisaruksensa tai ystävän (Poijula 2002, 141). Keinäsen (2020, 41) pro gradututkielman mukaan lapsen kuolemasta on vaikea puhua, vanhempien mielestä kuolemaan liittyvää tabua lisää vaikeneminen. Tulosten perusteella vaikeneminen olisi myös kuolleen lapsen sisaruksille vahingollista. Tut-

kielman mukaan lapset myös vaikenevat kuolemaa käsiteltäessä pyrkivät kätkemään omaa suruaan. Myös Poijulan (2002, 141) mukaan aikuiset eivät aina osaa ymmärtää lasten tilannetta vaikeiden tapahtumien aikana tai niiden jälkeen. Vanhemmat tai muut lasten kanssa aikaa viettävät aikuiset, eivät välttämättä tajua lapsen kokeman tuskan syvyyttä, eikä lapset useinkaan omaaloitteisesti kerro tunteistaan aikuisille, Poijula toteaa. Lapset surevat ja käsittelevät asioita eri tavoin, lapsi saattaa yhdessä hetkessä olla itkuinen ja heti perään leikkiä iloisesti; mielialan muutokset eivät tarkoita, ettei lapsi olisi surullinen tai että hän olisi lopettanut asian käsittelyn. Leikki voi olla lapsen itsesuojelukeino, joka estää lasta ylikuormittumasta (Ehmke s.a.). Jokainen yksilö tuntee surua ja käsittelee kuolemaa eri tavalla; perheen sisälläkin ja heistä jokaiselle tulisi olla tarjolla sopivaa tukea (Laimio 2003, 12).

Laimion (2003, 12) mukaan aikuinen tukee lapsen suruprosessia vain harvoin, vaikka lapset elävät aikuisten avun varassa. Heidänkin mukaansa lapsen kykyä ymmärtää aliarvioidaan ja luotetaan lapsen unohtavan asian nopeasti ja selviytyvän itsekseen. Aiemmin surua on käsitelty omissa yhteisöissä, mutta nykypäivänä yhteisöllisyyden rakenteet, suku- ja kyläyhteisöt sekä perheiden väliset suhteet ovat haurastuneet, joten nykyään suru saattaa jopa eristää yksilöitä ja perheitä Erkkilä ym. toteavat. Jos lasta ja perhettä koskettaa kuolema, on kodin rehellisyys ja avoimuus tärkeää lapsen selviytymiselle. Varhaiskasvatuksessa tieto on hyvä saada mahdollisimman nopeasti, jotta siellä osataan tukea lasta. On erittäin vahingollista lapselle, jos perhe kieltää asian käsittelyn päiväkodissa. Turvallisuudesta ja huolenpidon jatkuvuudesta huolehtiminen edistää lapsen turvallisuuden tunnetta (Poijula 2016, 127, 131).

Saadessaan tiedon kuolemasta, lapsen tavallisia reaktioita ovat sokki, pelko, apaattisuus, epäuskoisuus tai meneillään olevan toiminnan jatkaminen. Kyky kestää tuskaa on lapsella rajallisempi kuin aikuisella; tuska uhkaa minätunteen eheyttä. Surussa selviytymistä auttaa, kun lapsella on lähellä ihminen, joka välittää, on läsnä ja auttaa lasta pysymään psyykkisesti eheänä. Läheisyys, tuki ja tapahtumasta puhuminen ovat keinoja auttaa lasta. Lapsen puheen kehittyessä, kieli auttaa lasta ymmärtämään tapahtunutta ja aikuisen tehtävänä onkin antaa lapselle sanoja suruun. Keskustelujen tulee olla lapsilähtöisiä, eli lapsi päättää milloin asiasta puhutaan. Kokemus siitä, että lähellä on aikuinen, joka haluaa ja kestää kuunnella ja keskustella surusta. (Poijula

2002, 142–143.) Rohkaisemalla ja kannustamalla lasta puhumaan tunteistaan, hänen tunteidensäätelytaitonsa paranevat ja tämä auttaa lasta tulevaisuudessa (Ehmke s.a.).

Kuoleman käsittelyyn ja esimerkiksi siihen liittyvään surun ilmaisemiseen liittyy myös kulttuuriset ja mahdollisesti sukupuoleen liittyvät lähtökohdat ja näkökulmat. Eri kulttuureissa on erilaisia rituaaleja, miten kuollutta muistellaan ja miten surua ilmaistaan. Myös perheille muodostuu erilaisia tapoja ja asenteita, miten tunteita tulisi käsitellä ja näyttää ulospäin. Ympäriämme olevien tavat ja asenteen vaikuttavat omaan käyttäytymiseen, vaikkei sitä aina tiedostetakaan. (Knowles 2013, 169–170.) Lapsi kysyy usein aikuiselta tämän käsitystä omaa käsitystä elämään, kuolemaan tai uskonasioihin liittyvissä asioissa; vastaaminen saattaa olla aikuiselle hämmentävää (Poijula, 2002, 143).

Symbolit, leikki ja luovuuden maailma ovat pienelle lapselle yhtä itsestään selvää ja tuttua kuin arkiajattelu aikuiselle. Työstäessään suuria asioita lapsen on varmasti pakkokin turvautua fantasiaan ja logiikan sijaan. Ei ole mahdollista, että muutamien vuosien aikana kerätty elämäkokemus tarjoaisi keinoja loogisen ajattelun ja käsitteiden avulla tapahtuvaan prosessointiin. (Erkkilä 2003, 17.) Erkkilän (2003, 18) mukaan lapsen surua käsittelevässä kirjallisuudessa on todettu, että lapsi tutustuu suruun ja kuoleman käsitteisiin esimerkiksi kuolneiden lemmikkien avulla. Erkkilän mukaan monen lapsen ensimmäinen konkreettinen surukokemus on isovanhemman kuolema.

Lasten kysymykset koskien kuolemaa ovat usein hyvin konkreettisia. Käsiteltäessä kuolemaa lasten kanssa voidaankin antaa esimerkiksi tietoa siitä mitä vainajalle ja hänen ruumiilleen tapahtuu kuoleman jälkeen. Aikuisista tällainen tieto voi tuntua vaikealta, mutta usein varsinkin lapset, jotka omakohtaisesti joutuvat kokemaan läheisen ihmisen kuoleman, eivät voi välttyä ajattelemasta mitä ruumiille kuoleman jälkeen tapahtuu. Oman surun vallassa vanhempien voi olla haastavaa käsitellä kuolemaa lastensa kanssa, siksi olisi hyvä, että lapsi voisi valmistautua ja käsitellä asiaa muiden aikuisten kanssa, kuten varhaiskasvatuksessa. Kuolemaa käsitellään lapsen kanssa lempeästi ja rauhallisesti, antaen tilaa lapsen omille kysymyksille, käsityksilleen ja huolilleen. Lapsi kykenee käsittelemään tietoa pieniä määriä kerrallaan, joten aikuisen tehtä-

vänä on seurata tarkasti, milloin lapsi on avoin vastaanottamaan tietoa. Elämän kiertokulusta keskustelu, miten kaikki elollinen kuolee; esimerkkeinä vaikkapa kasvit ja hyönteiset, ovat hyviä keinoja aloittaa kuoleman käsittelyä lasten kanssa. (Poijula 2016, 106–107, 111–112.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajat käsittelevät kuolemaa työssään. Tutkimuksen tavoitteena oli lisätä työelämäkumppanin tietoutta kuoleman käsittelystä varhaiskasvatuksessa ja samalla kartoittaa mahdollinen varhaiskasvattajien lisäkoulutuksen tarve. Tämä tutkimus on sosionomikoulutuksen opinnäytetyö ja se on suunnattu varhaiskasvatukseen.

Tutkimuksemme oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kuvata todellista elämää. Todellisen elämän kuvaamiseen sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta. Ihmiset tekevät kysymyksiä ja tulkitsevat asioita, sillä ymmärryksellä, joka heillä on ja siitä näkökulmasta, jonka he kulloinkin valitsevat. Se mitä tietoa pidämme tärkeänä, riippuu siitä mistä olemme kiinnostuneita tai mitä käytännössä tarvitsemme. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on huomioitava, että todellisuutta ei voi mielivaltaisesti pirstoa osiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkija ei myöskään voi irtautua arvolähtökohdista, sillä arvot muokkaavat sitä, miten pyrimme tutkimiamme ilmiöitä ymmärtämään. Näin ollen objektiivisuutta ei perinteisessä mielessä ole mahdollista saavuttaa, sillä tutkija ja se mitä tiedetään, kietoutuvat toisiinsa. Tulokseksi voimme saada vain ehdollisia selityksiä tiettyyn aikaan ja paikkaan rajoittuen. Onkin todettu, että kvalitatiivisen tutkimuksen pyrkimys on olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan pikemminkin löytää tai paljastaa tosiasioita. (Hirsjärvi ym. 2007, 156–157.)

Kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja aineisto siihen kerätään luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Tutkija luottaa enemmän havaintoihinsa ja keskusteluihinsa tutkittaviensa kanssa kuin mit-

tausvälineillä hankittuun tietoon, täydentävän tiedon saamiseksi voidaan käyttää erilaisia lomakkeita ja testejä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana ei ole teorian ja hypoteesien testaaminen – vaan aineiston tarkastelu monipuolisesti, tutkija ei määritä sitä mikä on tärkeää. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on myös tyypillistä, että tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tehtävänasettelua ei ole syytä ”lyödä lukkoon” liian varhaisessa vaiheessa, jotta tutkijalle jää aikaa syventyä aiheeseen, lukea ja tehdä muistiinpanoja ja näin selkiyttää omia ajatuksiaan, jotka ovat selkiyttämisen tarpeessa aivan loppumetreille asti (Hakala 2018, 23).

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisin menetelmin kuolemaa käsitellään päiväkodeissa?
2. Millaisia kokemuksia varhaiskasvattajilla kuoleman käsittelystä on?

Kahden pääkysymyksen lisäksi muodostui muutamia apukysymyksiä, jotka autoivat kyselylomakkeen muodostamisessa.

Apukysymyksiä olivat:

1. Miltä kuoleman kohtaaminen työssä vastaajista tuntuu?
2. Miltä kuoleman käsittely työssä tuntuu?
3. Mitä tukea varhaiskasvattajat kuoleman käsittelyyn ovat saaneet?
4. Olisiko lisäkoulutukselle tarvetta?

3.1 Aineistonkeruumenetelmät

Yleisimmät aineistonkeruu menetelmät laadullisessa tutkimuksessa ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisista dokumenteista koottu tieto; näitä erilaisia menetelmiä voidaan käyttää yksittäin tai eri tavoin rinnastettuna, tutkittavan ongelman ja resurssien mukaan. Yllä mainitut aineistonkeruumenetelmät eivät ole ainoastaan laadullisen tutkimuksen menetelmiä, vaan niitä voidaan käyttää myös määrällisessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Aineiston keräsimme Webropol-kyselylomakkeen sekä yhden teemahaastattelun avulla. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotoksella (Hirsjärvi ym. 2007, 160). Kysely osoitettiin kaikille Mikkelin varhaiskasvatuksessa työskenteleville kasvatusvastuulli-

sille. Vilkan (2015, 94, 122–123) mukaan kyselylomake kvalitatiivisessa tutkimuksessa on toimiva aineistonkeruumenetelmä silloin, kun tutkimusongelma ei ole liian laaja ja tavoitellaan hyvin rajattua esim. yhtä asiaa koskevien näkemysten, mielipiteiden tai kokemusten kuvaamista. Mielestämme kyselylomake on tarkoituksenmukainen menetelmä tutkimukseemme, sillä haimme tietoa rajatusta aiheesta ja toivoimme saavamme vastauksia mahdollisimman laajasti käytettävien olevien resurssien rajoissa.

Lomakkeen valmistelussa on hyvä käyttää apuna esitutkimusta; pilottitutkimusta, jonka avulla voidaan tarkastaa ja korjata mm. kysymysten muotoilua varsinaista tutkimusta varten (Hirsjärvi ym. 2007, 199). Kysymykset tulee muotoilla huolellisesti, sillä kysymykset luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle, eniten virheitä tutkimustuloksiin aiheuttaakin kysymysten muoto; jos vastaaja ajattelee kysymykset eri tavoin, kun tutkija on sen tarkoittanut, tulokset vääristyvät (Valli 2018, 93). Ennen varsinaisen kyselylomakkeen lähettämistä vastaajille, testasimme sitä vapaaehtoisilla vastaajilla, lisäksi kyselimme varhaiskasvattajilta heidän ajatuksiaan, mitä kyselyssä olisi heidän mielestään hyvä kysyä.

Lomakehaastattelussa ei kuitenkaan voida kysyä mitä tahansa sellaista mitä olisi mukava tai hyödyllistä tietää, vaan siinä on kysyttävä tutkimuksen tarkoituksen kannalta oleellisia tietoja – jokaiselle kysymykselle tulee siis löytyä perustelu tutkimuksen viitekehystä eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedossa olevasta tiedosta (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kyselylomakkeessa asioita voidaan kysyä monella eri tavalla; mm. avoimin kysymyksin, valmiilla vastausvaihtoehdoilla tai käyttämällä järjestysasteikkoisia eli intensiivisyyttä mittaavia mittareita; mm. Likertin asteikko, Vas-mittari (Valli 2018, 106). Saadaksemme mahdollisimman paljon laadullista tietoa vastaajilta kysely koostui avoimista kysymyksistä, näin vastaajilla oli mahdollisuus vastata kyselyyn omin sanoin. Vilkan (2015) mukaan kaikki ihmisen tuottama materiaali kertoo jotain ihmisen eläessään kokemasta laadusta.

Tutkimuksessa varhaiskasvattajille osoitettu kysely toteutettiin käyttäen Webropol-kyselytyökalua. Kysely sisälsi yhdeksän kysymystä; kaksi monivalintakysymystä ja seitsemän avointa kysymystä. Monivalintakysymyksissä kysyttiin vastaajan roolia varhaiskasvatuksessa sekä työskentelyvuosia, jotka

vastaaaja sai valita pudotusvalikosta. Avoimet kysymykset mahdollistivat vastaajille omien ajatusten kertomisen vapaamuotoisesti. Kaikki kysymyksiin tuli vastata, mutta vastaaja sai valita missä, laajuudessa hän kyselyyn vastasi.

Kyselylomakkeen lisäksi, käytimme tutkimuksessamme teemahaastattelua. Haastattelimme kiertävää varhaiskasvatuksenerityisopettajaa, joka on aiemmin työskennellyt pitkään varhaiskasvatuksen opettajana. Teemahaastattelun avulla saimme kerättyä lisämateriaalia tutkimuksen aiheesta, joka näin tuki tutkimustamme. Teemahaastattelu eteni kyselylomakkeen rakenteen mukaisesti. Kyselylomakkeeseen verrattuna teemahaastattelussa oli mahdollisuus toistaa kysymyksiä, palata aiempiin teemoihin ja esittää tarkentavia kysymyksiä. Haastattelussa tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa käsiteltävästä aiheesta, sen etuna on joustavuus; siinä on mahdollista toistaa kysymyksiä ja käydä keskustelua haastattelijan ja haastateltavan välillä. Saadakseen mahdollisimman paljon tietoa, haastateltavalle on hyvä antaa kysymykset etukäteen, jotta hän voi tutustua kysymyksiin ja haastattelun teemaan ja aiheeseen etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun teemat ovat tiedossa, mutta siinä voidaan edetä ilman kysymysten tarkkaa muotoilua tai järjestystä (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Teemahaastattelussakaan ei ole tarkoitus kysellä mitä tahansa, vaan pyrkimys on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen tai tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018).

3.2 Tutkimustulosten analysointi

Laadullisen aineiston analyysimenetelmiä ovat mm. teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. Analyysitavanvalinta ei määräydy yksiselitteisesti jonkin säännön mukaan, eikä aina ole edes selvää, milloin aineistoa aletaan analysoida. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa, jossa aineistoa kerätään useissa vaiheissa ja eri menetelmin, analyysiä tehdään pitkin tutkimusprosessia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto on runsasta, joka analyysin haaste ja rikkaus; yleensä tutkija ei pysty hyödyntämään koko aineistoa, eikä kaikkea materiaalia ole tarpeen analysoida (Hirsjärvi ym. 2007, 218–220).

Valitsimme aineistomme analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Laadullista sisällönanalyysiä käytetään usein vaihtoehtoisena nimityksenä teemoittelulle, sillä ne ovat hyvin saman tyyppisiä. Sisällönanalyysissä keskitytään mm. mistä haastateltavat kertovat, mitä asioita mediatekstissä käsitellään, mitä valokuva esittää. Sisällön analyysiä voidaan käyttää kirjoitettujen tekstien, haastatteluiden, nauhoitetun puheen, äänen tai kuvaa sisältävien aineistojen analyysihin. Laadullinen sisällön analyysi perustuu tutkijan tekemään koodaukseen, jossa aineistosta tunnistetaan ja nimetään sisällöstä löytyviä asioita. Koodaus voi olla aineistolähtöistä, jolloin tutkittavasta aineistosta etsitään kiinnostavia yksityiskohtia. Teorian ohjaamassa koodauksessa tutkija valitsee aineistosta, oman teoreettisen ymmärryksensä pohjalta kiinnostavat ja oleelliset asiat. (Tietoarkisto s.a.) Avoimia kysymyksiä analysoimme yksi kerrallaan, nostimme esiin vastauksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia sekä tutkimuksemme kannalta kiinnostavimmat ja oleellisimmat yksityiskohdat. Teema-haastattelu litteroitiin käsin, jonka jälkeen sisältö analysoitiin samoin kuin kyselyn vastaukset. Yksityiskohtiin jumiutumisen välttämiseksi aineiston sisäisestä vaihtelusta tehdään yleisimpiä johtopäätöksiä kiinnittämällä huomiota aineiston eroihin ja samanlaisuuksiin. Koodaus on analyysin työvaihe; sen tuloksena tehty kuvaus sisällöstä ei vielä ole analyysi, vaan aineiston sisällöstä on tarkoitus tehdä johtopäätöksiä, jotka kertovat tutkimuksellisesti yleisemmin kiinnostavasta. (Tietoarkisto s.a.).

3.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkijan tulee noudattaa tiettyjä toimintatapoja, jotta voi tuottaa kestäväää tietoa ja kohdella tutkimuksen kohteena olevia ihmisiä hyvin. Suomalainen tiedeyhteisö on sitoutunut hyvään tieteelliseen käytäntöön ja tutkimusetiikka on osa näitä käytäntöjä. (Vuori s.a.) Suomalainen tiedeyhteisö on yhdessä tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) kanssa tehneet tutkimuseettisen ohjeen hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkimustyössä, tulosten esittämisessä ja tallentamisessa sekä niiden ja tutkimuksen arvioinnissa noudatetaan rehellisyyttä ja yleistä huolellisuutta sekä tarkkuutta. Tutkimuksessa käytetään myös eettisesti kestäviä ja tieteellisen tutkimuksen kriteeristön täyttäviä tutkimus-, tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluu myös avoimuus ja vastuullisuus tiedeviestinnässä tutkimuksen tuloksia julkaistaessa ja tähän tulee myös

tutkimuksen toteutuksessa pyrkiä. Tutkimusta tehdessään tutkijoiden tulee asianmukaisella tavalla ottaa huomioon muiden tutkijoiden työ, ja saavutukset ja kunnioittavat muiden tutkijoiden työtä viittaamalla heidän tekemiin julkaisuihin asianmukaisesta sekä antamalla arvostusta heidän saavutuksilleen omassa tutkimuksessaan sekä julkaistessaan sen tuloksia. Tutkimuksen suunnittelu, toteutus, raportointi ja tutkimuksen tuloksena syntyneet tietoaiston tallentaminen tehdään tieteelliselle tiedolla asetettujen määräysten mukaisesti. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös tutkimusluvan hankkiminen sekä tietyillä aloilla vaaditaan eettinen ennakoarviointi. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021) Tutkimusluvan haimme Mikkelin kaupungin varhaiskasvatusjohtajalta.

Meidän tutkimuksemme on laadullinen tutkimus. Tutkimusetiikan näkökulmasta laadullisessa tutkimuksessa aineistojen ja analyysien kannalta keskeistä on ohje ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista ja ihmistieteiden eettisestä ennakoarvioinnista Suomessa. Tämä ohje velvoittaa niin tutkijoita kuin opiskelijoita. (Vuori s.a.) Näiden meitä velvoittavien ohjeiden mukaisesti suojelemme tutkimukseen osallistuneiden yksityisyyttä ja jos on perusteltua julkaista henkilön nimi ja muita taustatietoja esim. Henkilöhaastattelusta, teemme tämän vain kyseisen henkilön suostumuksella (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 12).

Eskolan ja Suorannan (2000) mukaan laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden määrittelee tutkijan rehellisyys (Vilkka 2021). Luotettavuuden arviointia tulee tehdä koko tutkimusprosessin ajan ja arvioinnin kohteena ovat mm. teoria, johtopäätökset ja tulkinta, tutkijan on pystyttävä perustelemaan tekemiään valintoja. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös tutkimuksen läpinäkyvyys, joka puolestaan on liitoksissa tutkimuksen tekemisen etiikkaan (Vilkka 2021).

Tutkimusaineiston keräsimme Webropol-kyselyn sekä teemahaastattelun avulla. Kyselyn linkki lähti 23 päiväkodin työntekijöille, päiväkodin johtajien kautta. Kyselyymme vastasi 16 varhaiskasvattajaa. Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajien kokonaismäärään verrattuna 16 vastaajan määrä on pieni, joka tietysti vaikuttaa heikentävästi tulosten luotettavuuteen. Laadullinen tutki-

mus ei kuitenkaan pyri yleistämään saatua tietoa, sillä se pätee vain tutkimuskohteen osalta (Kananen 2017, 32, 36). Tässä tutkimuksessa oli tarkoituksenmukaista käyttää laadullista tutkimusotetta, sillä laadullisen tutkimuksen piirteiden mukaisesti, avoimien kysymysten ja teemahaastattelun avulla, pyrimme saamaan tietoomme varhaiskasvattajien omia kokemuksia. Olisimme tietysti toivoneet enemmän vastauksia, mutta vähäinen vastausmäärä ei vaikuttanut tutkimuksemme onnistumiseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kyselylomakkeella kysyttäessä on vaara, että vastaukset voivat jäädä lyhyiksi, tai niissä voidaan vastata ohi aiheen. Kuitenkin näissä 16 saadussa vastauksessa oli mielestämme pohdittu tutkimuksen aihetta hyvin tai vähintään melko hyvin. On myös hyvä huomioida, että näinkin pienessä otannassa vastauksissa oli paljon yhteneväisyyksiä. Tutkimuksemme tulokset myös tukivat teoreettista viitepohjaamme, jossa olimme huomioineet lähdekriittisyyden, pyrimme käyttämään mahdollisimman laajasti erilaisia ja mahdollisimman uusia teorialähteitä. Käytetty lähdemateriaali lisäsi tutkimuksemme luotettavuutta.

Tutkimuksessamme tutkimuskyselyyn vastattiin anonyymisti ja vastaajia ei voida henkilöidä vastausten perusteella. Myös teemahaastattelun avulla saadut aineistot käsittelemme opinnäytetyössämme anonyymisti. Olemme ottaneet tutkimusta tehdessämme huomioon erityisesti ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen keskeisen eettisen periaatteen siitä, että suostumus osallistua tutkimukseen tulee perustua tietoon (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8). Tämän huomioimme tekemällä tutkimuskyselyn alkuun selkeän saatetekstin siitä, mihin tutkimukseen henkilö on osallistumassa, mitä tutkimus sisältää, ketä varten tutkimus tehdään sekä tutkimuksen käytännön toteutuksesta. Saatetekstissä kerrottiin myös, kuinka käsittelemme henkilötietoja ja mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa. Tutkimukseemme osallistuminen oli luonnollisesti vapaaehtoista, ja sen sai halutessaan jättää kesken.

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksessamme käytettyyn Webropol -kyselyyn saimme 16 vastausta. Kyselyyn vastanneista varhaiskasvatuksen opettajista kolme oli yliopistotaustaisia ja kahdeksan ammattikorkeakoulutaustaisia. Lisäksi kyselyyn vastasi kaksi varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa, varhaiskasvatuksen sosionomi, varhaiskasvatuksen avustaja ja epäpätevä varhaiskasvatuksen opettaja. Vastaajista

seitsemän oli työskennellyt varhaiskasvatuksessa 3–5 vuotta ja kuusi vastaajaa yli 10 vuotta sekä kolme vastaajaa oli työskennellyt alalla alle kolme vuotta.

Teemahaastattelussa haastattelimme 38 vuotta alalla työskennellyttä kiertävää varhaiskasvatuksen erityisopettajaa. Hän on työskennellyt aikaisemmin varhaiskasvatuksen opettajana eri-ikäisten lasten parissa.

4.1 Kuoleman käsittelyn herättämät ajatukset

Vastaajat kertoivat tutkimuksen aiheen olevan tärkeä ja kiinnostava. Vastaajat kuvailivat kuolemaa ja sen käsittelyä luonnollisena asiana, joka kuuluu elämään. Vastaajien mukaan luontoon liittyvistä kuolemankysymyksistä, esimerkiksi hyönteiset, luonnoneläimet, on lasten kanssa yleensä helppo keskustella. Eräs vastaaja nosti esille ajatuksen, että kaikkein pienimpien lasten kanssa kuolemasta keskusteleminen on helpompaa, sillä pienet lapset eivät vielä ymmärrä kuoleman lopullisuutta.

Toisaalta vastaajat toivat myös esille, että jos kuolema sattuu lapsen lähipiirissä ja jos kuolemaan liittyy yllätyksellisyyttä, voi läpikäyminen tuntua myös haastavalta. Yksi vastaaja korosti vastauksessaan, että aiheen käsittely vaatii sensitiivisyyttä. Useampi vastaaja myös toi esille, että lapsen lähipiiriä kohdanneen kuoleman käsittelyn kohdalla on tärkeää huomioida, miten vanhemmat ovat asiaa lapsen kanssa käsitelleet ja miten he toivovat asiaa varhaiskasvatuksessa käsiteltävän. Erään 3–5 vuotta alalla työskennelleen vastaajan mukaan aihe ei välttämättä ole helppo, jos se tulee käsiteltäväksi yllättäen, mutta hänen mukaansa lapset yleensä suhtautuvat kuolemasta keskusteluun luonnollisesti ja hänen mukaansa helpointa onkin edetä käsittelyssä sen pohjalta, mitä lapsi haluaa tietää ja mitä hän asiasta ajattelee. Myös toinen 3–5 vuotta varhaiskasvatuksessa työskennellyt vastaaja toteaa aiheen olevan vaikea, asiaa voi hänen mukaansa kuitenkin pienempienkin lasten kanssa käsitellä mm. satukirjojen avulla, hän myös ajattelee, että on tärkeää kuunnella miten lapsen huoltajat haluavat asiaa käsiteltävän.

Yli kymmenen vuotta varhaiskasvatuksessa työskennellyt vastaaja toteaa, että aihe on luonnollinen ja hänestä on ollut helppoa käsitellä asiaa lasten kanssa

ja hän tietää mistä tarvittaessa lisätietoa on saatavissa työn tueksi. Toisaalta hän myös tunteellisenä ihmisenä saattaa herkistyä, kun kuolemaa käsitellään, muttei ajattele aristelevansa teemaa työssään. Eräs vastaaja toteaa aiheen olevan tärkeää, mutta sen käsittelyn vievän aikaa, helpointa hänen mukaansa asian käsittely on luontohavaintojen yhteydessä, esimerkiksi hyönteisten ja eläinten kuoleman käsittelyn kautta.

Teemahaastateltava toi esiin, että kuoleman käsittely on helpompaa, kun on pitkä työhistoria varhaiskasvatuksessa ja elämän tuomaa kokemusta. Teemahaastateltavan mukaan on tärkeää antaa lapselle mahdollisuus tuottaa omaa tarinaa kuolemasta ja sen aiheuttamista tunteista. Varhaiskasvattajien tulisi olla valmiita kohtaamaan ja kuuntelemaan lasta sekä perhettä, mutta heidän ei tarvitse esittää, että he välttämättä tietäisivät asiasta. Asioista voidaan ottaa selvää jälkikäteen ja asiaan voidaan palata myöhemmin. Hänen mukaansa varhaiskasvatusikäisen lapsen kanssa kuolemaa käsiteltäessä tulisi pohtia tarkasti, miten aihetta lähestyy. Hänen mukaansa noin kuusivuotiaalla lapsella on valmiuksia ymmärtää kuoleman lopullisuutta. Usein lasten käsityksiin hänen mukaansa vaikuttaa aikuisten käsitykset kuolemasta esim. aikuisten ajatukset taivaasta ja enkeleistä.

4.2 Menetelmiä kuoleman käsittelyyn

Kaikki vastaajat, yhtä lukuun ottamatta, toivat esille asiasta keskustelun lapsen tai lapsiryhmän kanssa; eräs vastaaja totesi juuri turvallisen aikuisen kanssa jutustelun ja sylin olevan asian käsittelyssä tärkeintä. Suurin osa vastaajista myös kertoi tärkeäksi menetelmäksi kuoleman käsittelyssä lasten kanssa luonnossa tehdyt havainnot, kuten metsäneläimet, lemmikkieläimet ja hyönteiset. Muita vastaajien esille tuomia menetelmiä olivat:

- kirjat
- leikki; erityisesti roolileikki, kuten hautajaisten leikkiminen
- erilaiset tunnetaitomateriaalit; kuten tunnekortit, sekä ”Kadonnut avain”-materiaali
- piirtäminen ja maalaaminen
- musiikki
- seurakunnalta saatava surupaketti
- apukuvat Papunetistä
- vierailut hautausmaalle tai kappeliin
- pyhäinpäivän vietto

- draamankeinoin, esimerkiksi nukketeatterin avulla
- MLL:n ja Mieli ry:n nettisivut; paljon hyödyllistä tietoa aiheeseen liittyen.

Yksi vastaaja totesi, ettei ollut käsitellyt kuolemaa työssään oikeastaan ollenkaan, eikä ollut tuonut esille mitään tietämiään menetelmiä. Vastauksissa myös korostettiin aiheen käsittelyä lapsilähtöisesti ja ikätasoisesti, sekä sitä, että lapsella on mahdollisuus keskustella asiasta, silloin kun se lapselle itselleen on luontevaa. Lasten kanssa keskustellaan aiheesta ja millaisia tunteita aihe heissä saa aikaan.

Teemahaastateltava on kokenut tärkeimpänä kirjallisuuden hyödyntämisen kuolemaa käsiteltäessä. Haastateltava tietää käytettävän myös draamaa; nukketeatteri. Haastateltava mainitsee seurakunnan tärkeyden yhteistyökumppanina, koska haastateltavan mukaan seurakunnalla on kokemusta käsitellä kuolemaa niin lasten kuin työntekijöiden kanssa. Kuitenkin hän korostaa keskustelun olevan tärkein käytettävä menetelmä lasten kanssa kuolemaa käsiteltäessä.

4.3 Milloin kuolemaa käsitellään lasten kanssa

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki vastaajat totesivat, että kuolemaa käsitellään vain, jos se nousee esille lasten puheissa tai esimerkiksi ryhmän lapsen lähipiirissä tapahtuvan kuoleman tapauksen yhteydessä. Yksi vastaaja kertoi pyrkivänsä siihen, että kuolemaa käsitellään toimintavuoden aikana ainakin kerran, esimerkiksi tunneamupiirillä, sekä lisäksi, jos asia nousee muuten ajankohtaiseksi. Toisaalta kuten yksi vastaaja totesi, ei varhaiskasvatuksessa kaikkea käsitellä järjestelmällisesti, vaan toiminta perustuu lasten kiinnostusten kohteisiin.

Yksi vastaaja toteaa, että asiaa ei käsitellä järjestelmällisesti varhaiskasvatyksikössä, mutta jos asia nousee esille lasten puheissa, ei sitä koskaan ohiteta, vaan asiaa käsitellään ja siitä keskustellaan. Yksi vastaaja tuo esille lasten erilaiset pohjatiedot kuolemaa koskien, lasten puheita kuunnellaan hänen mukaansa ”herkällä korvalla” ja heidän kysymyksiinsä vastataan ja aihetta käsitellään lapsen ikätason mukaisesti.

Vastaajien kokemusten mukaan kuolema on noussut lasten puheisiin läheisten tai lemmikkieläinten kuoleman sekä luontohavaintojen myötä. Aihe on myös noussut lasten puheisiin ja leikkeihin videopelien ja ohjelmien kautta, pyssyleikeissä voidaan esimerkiksi ”kuolla”. Eräs vastaaja myös totesi, että leikeissä voidaan leikkiä vaikkapa riistanmetsästäystä, jota kautta kuolemaa voidaan myös käsitellä ravinnon hankkimisen kautta. Hautausmaalle tai kappeliin tehtyjen vierailujen yhteydessä on myös noussut keskustelua kuolemasta.

Teemahaastateltavan mukaan kuolemaa ei käsitellä järjestelmällisesti varhaiskasvatuksessa, koska se ei ole osa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisältöä. Hän toteaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden, kuitenkin velvoittavan ja haastavan varhaiskasvattajia tarttumaan lasten aloitteisiin, uteliaisuuteen ja mielenkiinnonkohteisiin – eli varhaiskasvattajat eivät voi ohittaa aihetta, joka heistä itsestään tuntuu vaikealta tai vieraalta. Esimerkiksi jos lapsi retkellä ihmettelee kuollutta eläintä ja haluaa tietää aiheesta lisää, voi varhaiskasvattaja haastateltavan mukaan palata asiaan päiväkodilla ja yhdessä lapsen kanssa etsiä tietoa aiheesta. Haastateltava kertoo kuolemaa käsiteltävän satunnaisesti pyhäinpäivän ja pääsiäisen aikaan sekä retkillä hautausmaalle ja kynttilähetkillä.

Teemahaastateltava mukaan kuolema aiheena nousee esiin lapsilla esimerkiksi perheessä tapahtuneiden kuoleman kohtaamisten kautta, lemmikkien ja metsän eläinten kuolemien kautta, peleistä, metsästäysharrastuksen myötä.

4.4 Lapsen ja perheen kulttuurin, uskonnon ja elämäntutkimuksen huomioiminen

Vastaajista enemmistö ajattelee perheen kulttuurin, uskonnon ja elämäntutkimuksen huomioimisen yleensä helpoksi. Muutamassa vastauksessa ei osattu kysymykseen vastata, sillä asia ei ole heillä ollut ajankohtaista. Toisaalta yksi vastaaja epäili, että oma vakaumus jollain tavalla vaikuttaa siihen, miten henkilö kuolemaa käsittelee. Vastauksissa oli keskitytty lähinnä uskonnolliseen näkökulmaan ja siihen, ettei varhaiskasvatuksessa saa olla tunnustuksellista toi-

mintaa. Yksi vastaaja toteaa, että toisten kulttuurien tapoja ja käytäntöjä, esimerkiksi hautajaisten – tai mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen, on helppompaa ottaa haltuun kuin toisten.

Perheen ja vanhempien ajatusten kuuntelemisen aiheeseen liittyen moni vastaaja nostaa tärkeäksi. Vastaajat korostavat kuoleman käsittelyssä neutraaliutta ja tosiasioissa pysymistä. Eräs vastaaja toteaaakin, ettei hän niinkään ajattele lapsen uskonnollista taustaa, vaan keskittyy kuuntelemaan lapsen tunteuksia. Yksi vastaaja myös toteaa, että jos perheet eivät avoimesti kerro taivoistaan ja ajattelumalleistaan, on niitä vaikeaa varhaiskasvatuksessa huomioida. Yhden vastaajan mielestä kuolemaa pystyy käsittelemään lasten kanssa, vaikkei heidän kulttuurisia taustojansa tietäisikään.

Kaksi vastaajaa pohtii, että perheiden taustojen huomioiminen, ei aiheuta vastaajille ongelmaa. He kuitenkin mainitsevat, että haastavaa voisi olla, jos varhaiskasvattajien omat näkökulmat eroaisi kovasti huoltajien ja perheiden ajattelutavasta; esimerkiksi jo perheessä puhutaan ”pilvenreunalla istuvista” läheisistä. Vastaajien mukaan on kuitenkin tärkeää, että varhaiskasvattajat muistavat oman ammatillisuuden sekä kunnioittavat perheiden kulttuuria ja uskonnollista taustaa, vaikka itse ajattelisivatkin eri tavoin.

Teemahaastateltava ei ajatellut ongelmalliseksi eri kulttuurien, uskontojen ja elämänkatsomuksien huomioimista kuolemaa käsiteltäessä lasten kanssa. Hänen mukaansa tärkeintä on, että varhaiskasvattajat kuuntelevat perheiden toiveita, miten kuolemaa käsitellään lapsen kanssa. Hän kertoo, että kokemus varhaiskasvatustyöstä tuo varmuutta kohdata perheitä niin, ettei omat ajatukset liittyen kulttuuriin, uskontoon ja elämänkatsomukseen haittaa työtä. Toisaalta hän myös pohtii, että jos perheen näkemys eroaa täysin varhaiskasvatustoiminnan periaatteista, olisi perhettä haastavampi tukea.

4.5 Käsittelyyn saatu tuki tai perehdytys ja lisäperehdytyksen tarve

Seitsemän vastaajaa kertoo saaneensa riittävästi tukea kuoleman käsittelyyn työnsä tueksi, puolestaan viisi vastaajaa olisi kaivannut lisää tukea, kolmen vastaajan vastauksesta ei selviä ovatko he saaneet minkäänlaista tukea. Moni näistäkin vastaajista, joilla mielestään oli riittävät valmiudet asian käsittelyyn, kaipaisivat lisää koulutusta tai perehdytystä teemaan liittyen. Useat vastaajat

toteavat hankkineensa valmiudet käsitellä asiaa työssään oman elämänkokemuksensa kautta, ei niinkään koulutuksessa tai työelämässä. Esimerkiksi yksi yli kymmenen vuotta varhaiskasvatuksessa työskennellyt varhaiskasvatuksen opettaja toteaa, ettei ole koko työuransa aikana saanut minkäänlaista tukea tai koulutusta kuoleman käsittelyyn tai kohtaamiseen liittyen. Alle 3 vuotta varhaiskasvatuksessa työskennellyt varhaiskasvatuksen sosionomi toivoisi lisää perehdytystä kaikille varhaiskasvattajille, jotta heillä olisi yhtäläiset valmiudet käsitellä asiaa lasten kanssa. Hän toteaa, ettei itse ole saanut lainkaan perehdytystä, vaan on ottanut selvää asiasta itsenäisesti.

Vastaajat kaipaivat lisätietoja eri uskonnoista sekä perehdytystä ja tietoa siitä, miten kuolemaa voisi käsitellä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi vastaajat toivovat tietoa, miten aiheeseen voisi perehtyä etukäteen, jotta jos aihe nousee työssä ajankohtaiseksi, ”osaisi ns. toimia ja sanoa oikeita asioita”. Myös tietoa kuoleman käsittelystä alle kolmevuotiaiden kanssa kaivattaisiin. Eräs vastaaja toteaa, että materiaalia kuoleman käsittelyyn löytyy, mutta perehdytystä olisi hyödyllistä saada, jotta tarvittaessa osaisi käyttää olemassa olevaa materiaalia.

Teemahaastateltavan mukaan aiheesta on haettava tietoa itsenäisesti. Varsinaista perehdytystä aiheeseen ei ole hänen mukaansa järjestetty työnantajan puolesta. Hän pohtii, että voisi olla hyvä, jos kaupunkitasolla olisi ohjeistus, miten toimia ja keneen ottaa yhteyttä, etenkin jos lapsi tai toinen huoltaja kuolee. Ohjeistuksen tulisi olla hänen mukaansa helposti löydettävissä. Teemahaastateltava tuo esille, että voisi olla hyödyllistä, jos kuoleman käsittely olisi osana esimerkiksi varhaiskasvattajille tarjottavaa tunnetaitokasvatuskoulutusta.

4.6 Mistä tukea on saatavilla

Kaikki vastaajat mainitsivat vastauksissaan jonkin tahon, josta he uskovat saavansa tukea asian käsittelyyn. Työ- ja tiimikaverit ja oma työyhteisö oli useimmissa vastauksissa mainittu tärkeimpänä tukena. Muita tahoja, joilta vastaajat tukea hakisivat – tai uskoisivat sitä saavansa, olivat; esimiehet, seurakunta, varhaiskasvatuksen sosionomi, lasten perheet, perhetyö ja työterveyshuolto.

Teemahaastateltava mukaan tärkein tuki kuolemaa käsiteltäessä on seurakunta. Hän mainitsee työyhteisön tuen merkityksen ja kertoo itsekin olleensa työkavereiden tukena. Haastateltavan mukaan esimiehen tehtävänä on järjestää riittävää tukea, jos kuolema koskettaa työyhteisöä ja/tai lapsiryhmää.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulokset osoittavat, mitä menetelmiä varhaiskasvattajat käyttävät työssään käsitellessään kuolemaa lasten kanssa sekä tuovat esille heidän omia kokemuksiaan. Lisäksi tutkimus tuo esille varhaiskasvattajien ajatuksia ja tuntemuksia kuoleman kohtaamisesta ja sen käsittelystä heidän työssään, sekä millaista tukea ja perehdytystä varhaiskasvattajat ovat työnsä tueksi saaneet ja ajattelevatko he, että lisäkoulutukselle olisi tarvetta.

Tutkimustulokset osoittavat, että pääosin kyselyymme vastanneet varhaiskasvattajat ajattelivat, että kuolema kuuluu luonnollisena osana elämään ja heidän mielestään lasten kanssa on helppoa käsitellä kuolemaa. Tuloksista käy ilmi, että varhaiskasvattajat käsittelevät kuolemaa lasten kanssa – asian käsittelyyn vaikuttaa kuitenkin missä yhteydessä asiaa käsitellään, esimerkiksi luonnossa havaittavien eläinten kuolemien kautta kuolemaa on helpompaa käsitellä yleisellä tasolla. Jos taas kuolema kohtaa lasta ja hänen perhettään, esimerkiksi sisaruksen tai toisen huoltajan kuolema, aiheen käsittelyssä tulee käyttää erityistä sensitiivisyyttä.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että kuoleman käsittelyssä käytetään samoja menetelmiä kuin tunnekasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman (2018, 26) mukaan varhaiskasvatuksessa tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitoja, ilmaisemaan omia tunteita sekä säätelemään niitä. Tuloksista voidaan myös päätellä, että varhaiskasvattajat pitävät tärkeänä kuunnella lasta ja hänen tarinaansa. Sensitiivisyys, lapsilähtöisyys ja lasten ikätason huomioiminen kuin myös vanhempien ajatusten kuuleminen ja huomioiminen on tärkeää kuoleman käsittelyn kannalta. Tutkimuksen tulokset osoittavat varhaiskasvattajien haluavan antaa totuuden mukaista tietoa kuolemasta lapsille, kuitenkin varhaiskasvattajien kokemukset osoittivat, että kuolemaa on helpompi käsitellä pienempien lasten kanssa, koska he eivät ymmärrä vielä kuo-

leman lopullisuutta. Suurin osa vastaajista myös arvioi, että perheen kulttuurin, uskonnon ja elämäntavojen huomioiminen on heidän mielestään helppoa. Vastaajien mielestä joskus voi kuitenkin olla haastavaa käsitellä kuolemaa lasten kanssa, jos lapsen huoltajien ja varhaiskasvattajien omat näkemykset kuolemasta (kuolemanjälkeinen elämä) eroavat. Toisaalta eräs tutkimukseen osallistunut vastaaja pohti, että oma vakaumus jollain tavalla vaikuttaa siihen miten kyseinen henkilö kuolemaa käsittelee myös työssään. Vastauksissa olikin keskitytty lähinnä uskonnolliseen näkökulmaan ja siihen ettei varhaiskasvatuksessa saa olla tunnustuksellista toimintaa.

Vastaajat toivat esille, että heidän oma työhistoriansa ja elämäkokemus vaikuttavat asian käsittelyyn, tuoden varmuutta. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvattajien ammattinimike ei vaikuta siihen kuinka helpolta tai vaikealta kuoleman käsittely vastaajista tuntuu, mutta toisaalta tulokset osoittavat, että pidempi työhistoria varhaiskasvatuksesta tuo varmuutta asian käsittelyyn.

Mielestämme tutkimukseen osallistuneet osasivat hyvin luetella menetelmiä, joilla he ovat joko käsitelleet tai voisivat aihetta käsitellä. Tärkeimpänä ja yleisimpänä menetelmänä pidettiin keskustelua lapsen ja lapsiryhmän kanssa sekä turvallista ilmapiiriä. Tutkimus osoittaa varhaiskasvatuksessa olevan käytössä myös muita menetelmiä mm. kirjallisuus, leikki, tunnetaitomateriaalit, piirtäminen, maalaaminen, musiikki, draama, retket hautausmaalle, pyhäinpäivän ja pääsiäisen vietto. Luontohavaintojen avulla tehdyt keskustelut lasten kanssa ajateltiin myös helpoiksi ja hyväksi todetuiksi toimintatavoiksi käsiteltäessä kuolemaa lasten kanssa. Kuitenkin tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että varhaiskasvattajat kaipaavat koottua tietoa käytännöllisistä materiaaleista; kuten kirjat ja tunnemateriaalit sekä mistä materiaalia olisi helposti saatavilla. Erityisesti vastaajat toivoivat materiaalia aiheen käsittelyyn alle kolmevuotiaiden kanssa. Vastaajat myös toivoivat, että kuoleman käsittely olisi osa esimerkiksi varhaiskasvattajille tarjottavaa tunnetaitokoulutusta.

Vastaajien mukaan kuolemaa käsitellään varhaiskasvatuksessa lähinnä silloin, jos ryhmän lapsen läheinen kuolee tai jos aihe muuten nousee lasten keskusteluihin. Yksi vastaaja kuitenkin pyrki siihen, että kuolemaa käsiteltä-

siin toimintavuoden aikana ainakin kerran, esimerkiksi tunneamupiirillä. Toisaalta tuloksissa korostui, ettei varhaiskasvatuksessa muutenkaan käsitellä kaikkia asioita järjestelmällisesti, eikä aihe sisälly varhaiskasvatuksen perusteisiin. Vastaajat kuitenkin muistuttivat, että lapsia ja heidän aloitteitaan tulee kuunnella ja havainnoida herkästi ja tarttua niihin, vaikka se varhaiskasvattajasta itsestään tuntuisi vieraalta ja haastavaltakin. Myös teoreettisessa viitekehysessä todetaan, että arkiset tilanteet varhaiskasvatuksessa ovat tärkeitä lasten oppimisen kannalta ja niihin tulisi varhaiskasvattajan tarttua (Kataja 2018). Tulokset osoittavat, että varhaiskasvattajien mielestä kaikkea tietoa ei tarvitse lapsille antaa juuri sillä hetkellä, vaan teemoihin voidaan palata myöhemmin ja hankkia tietoa yhdessä.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat osasivat mainita edes yhden tahon, josta he ovat saaneet apua ja tukea työnsä tueksi käsitellessään kuolemaa lasten kanssa. Yleisimmin apu tai tuki oli ollut työkaveri tai työtiimi. Seurakunta mainittiin useissa vastauksissa tahona, josta heidän mukaansa on mahdollista saada materiaalia tai apua työn tueksi. Myös esimies, varhaiskasvatuksen sosionomi, perhetyöntekijä, lasten perheet ja työterveyshuolto mainittiin. Vastaajien saama tuki työnsä tueksi vaihteli suuresti, osa ajatteli saaneensa riittävästi tukea, kun taas osa ei ollut osannut vastata ollenkaan oliko saanut riittävästi tukea. Myös he, jotka vastasivat saaneensa riittävästi tukea, ajattelivat, että heistä olisi hyvä saada lisäkoulutusta kuoleman käsittelystä lasten kanssa. Suurin osa vastaajista myös kertoi, että heidän valmiutensa käsitellä kuolemaa työssään lasten kanssa, olivat peräisin elämän tai työn tuoman kokemuksen myötä, ei niinkään koulutuksen tai työnantajalta saadun perehdytyksen avulla. Vastaajat kokivat, että tietoa kuoleman käsittelyyn on lähdeittävä hakemaan itsenäisesti. Vastaajat toivoivat opastusta lapsiperheiden palveluohjaukseen, joka helpottaisi varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheen ohjaamista tuenpiiriin kuoleman kohdatessa perhettä.

6 POHDINTA

Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksen päiväkodeissa on erilaisia menetelmiä kuoleman käsittelyyn. Kuolemaa ei käsitellä kuitenkaan järjestelmällisesti vaan arjen hetkissä lapsilähtöisesti. Mielestämme oli hyvä, että menetelmiä on erilaisia ja olemme samaa mieltä vastaajien kanssa, että aiheeseen liittyvä tieto

voisi olla paremmin kaikkien Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajien saatavilla. Näin eri päiväkotien hyviksi havaitsemat menetelmät, käytännöt ja materiaalit liittyen kuoleman käsittelyyn olisi kaikkien käytössä. Tämä lisäisi mielestämme Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajien ammattiosaamista ja tukisi lasten yhdenvertaisuutta. Meidän mielestämme tutkimuksemme lisäsi työelämäkumppanimme tietoutta kuoleman käsittelystä Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa ja etenkin tietoa varhaiskasvattajien käyttämistä menetelmistä sekä varhaiskasvattajien tarpeesta lisäkoulutukselle. Tätä tietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi tulevia koulutuksia suunniteltaessa.

Meistä oli hienoa, että varhaiskasvattajille kuoleman käsittely tuntui luonnolliselta ja sitä pidettiin tärkeänä osana elämää. Myös vanhemmat ajattelevat kuoleman käsittelyn varhaiskasvatuksessa tärkeäksi, sillä se on luonnollinen osa elämää ja se tulee myös jonain päivänä koskettamaan lasta ja kuoleman tulisi vanhempien mielestä näkyä arkipäiväisemmin muuallakin kuin sairaaloissa (Keinänen 2020, 40–41). Meitä ei yllättänyt, että pitkä työ- ja elämänkokemus vastaajien mielestä helpottivat kuoleman käsittelyä ja kuolemaan suhtautumista. Meistä oli ilahduttavaa, että vastaajien mielestä opinnäytetyömme aihe oli kiinnostava ja tärkeä.

Alkuperäisen aikataulun mukaan meidän oli tarkoitus päästä lähettämään kysely vastaajille hyvissä ajoin toukokuussa, ennen kesälomakauden alkamista. Emme kuitenkaan pysyneet tässä aikataulussa, vaan kysely lähti vastaajille vasta kesäkuussa. Uskomme, että ajankohta vaikutti haittaavasti vastausmäärään. Vastauksissa oli kuitenkin havaittavissa samankaltaisuuksia keskenään sekä verrattuna tekemäämme teemahaastatteluun sekä teoriapohjaan. Näin ollen voimme ajatella, että tutkimuksemme on onnistunut ja olemme onnistuneet saamaan selville näiden vastaajien ajatuksia. Koska laadullisessa tutkimuksessa ei mitata määrää vaan pyritään selvittämään vastaajien henkilökohtaisia kokemuksia tutkittavasta aiheesta, vähäinen vastausmäärä ei vaikuta tutkimuksen luotettavuuteen. Meidän mielestämme tutkimuksemme luotettavuutta lisää, että olemme tutkijoina jatkuvasti arvioineet omaa toimintaamme sekä tekemiämme valintoja, tutkimusprosessin joka vaiheessa. Tarvittaessa olemme myös arvioineet uudelleen tekemiämme valintoja. Mielestämme tutki-

muksen tekeminen yhdessä on ollut antoisaa ja olemme käyneet hyviä pohdintoja prosessin edetessä, tämä on varmasti myös lisännyt omaa ammattitaitoamme.

Näin jälkikäteen ajateltuna, opinnäytetyön tekeminen tästä aiheesta olisi voinut olla hyödyllisempää, koska teemahaastatteluissa olisi voinut saada laajempia ja monipuolisempia vastauksia, tarkentavien kysymysten avulla. Olemme kuitenkin tyytyväisiä kyselyssä saamiimme vastauksiin ja siihen että päädyimme tekemään myös yhden teemahaastattelun. Työmäärä oli kohtuullinen, ottaen huomioon omat persoonamme ja työskentelytapamme sekä elämäntilanteemme. Olemme persoonina molemmat tarkkoja ja huomasimme ajoittain jäävämmen kiinni yksityiskohtiin, jolloin etäisyyden ottaminen opinne-työstä oli järkevää. Tämä osaltaan hidasti opinnäytetyöprosessimme edistymistä. Ajattelemme, että antoisinta opinnäytetyön tekemisessä oli keskenämme käydyt keskustelut niin teorialähteiden kuin sisällönanalyysin pohjalta. Opinnäytetyöprosessin aikana molemmat työllistyimme varhaiskasvatuksen opettajan tehtäviin, joka toi uutta näkökulmaa ja ajankohtaisuutta tutkimukseemme. Uskomme, että olemme opinnäytetyöprosessissa saatujen tietojen avulla kasvattaneet ammattiosaamistamme ja saaduista tiedoista on hyötyä tulevaisuudessa varhaiskasvatuksen opettajan – tai muussa sosionomin työssä. Koko prosessi myös lisäsi paineensietokykyä sekä tutkimusprosessiosaamista.

Opinnäytetyöhön vastanneet toivat esille tarpeen lisäperehdytykselle sekä yhteisen materiaalipankin luomiselle koskien kuoleman käsittelyä lasten kanssa. Meidän mielestämme hyödyllisiä jatkotutkimuksen aiheita olisi yhteisen sähköisen materiaalipankin luominen sekä luennon – esimerkiksi webinaarin, järjestäminen Mikkelin kaupungin varhaiskasvattajille liittyen kuoleman käsitteeseen varhaiskasvatuksessa.

LÄHTEET

Alaranta J. & Kosonen M. 2019. Menetyksen kokeneen lapsen kohtaaminen ja tukeminen varhaiskasvatuksessa. Opas varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/263859/Alaranta_Jenni.pdf?sequence=3&isAllowed=y [viitattu 20.3.2022].

Barnardos. 2016. Supporting Young Children's Behaviour Skills. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/reader.action?docID=6416353> [viitattu 1.4.2022].

Ehmke R. s.a. Helping children deal with grief. WWW-dokumentti. Child Mind Institute. Saatavissa: <https://childmind.org/article/helping-children-deal-grief/>. [viitattu 26.2.2021].

Erkkilä J. 2003. Musiikkiterapian mahdollisuudet lapsen surussa. Teoksessa Erkkilä J., Holmberg T., Niemelä S. & Ylönen H. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-tuotanto, 15–55.

Hakala J. T. 2018. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–51.

Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Kananen J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www-booky-fi.ezproxy.xamk.fi/lainaa/1155>.

Kataja E. 2018. Osallisuus kokopäiväpedagogiikan ja perushoitotilanteiden näkökulmasta. Opetushallitus. Youtube. Videoleike. 23.3.2018. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=gRO1ERgvdnw> [viitattu 20.3.2022].

Keinänen O. 2020. Vanhempien kokemuksia varhaiskasvattajien menetelmistä käsitellä kuolemaa lasten kanssa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120006/Kein%C3%A4nenOuti.pdf?sequence=2> [viitattu 20.3.2022].

Knowles G. & Holmström R. 2013. Understanding family diversity and home-school relations. A guide for students and practitioners in early years and primary settings. WWW-dokumentti. Taylor & Francis Group. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/xamk-ebooks/reader.action?docID=1128314> [viitattu 26.2.2021].

Koivula M. & Laakso M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa Koivula M ym. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 108–128.

Kulmala H. & Laakso N. 2019. Läheisen menettäneen lapsen tukeminen varhaiskasvatuksessa: opas varhaiskasvattajille. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosionomikoulutus. Opinnäytetyö. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/263057/Kulmala_Henna_Laakso_Niina.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 20.3.2022].

Laimio A. 2003. Alkusanat. Tukea sureville perheille. Teoksessa Erkkilä J., Holmberg T., Niemelä S. & Ylönen H. Surevan lapsen kanssa. Helsinki: SMS-tuotanto, 12–14.

Montonen P. & Ollikainen J. 2021. Perheenjäsenensä menettäneen perheen ja lapsen kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Diakonia ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan korkeakoulututkinto. Opinnäytetyö. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/508487/Opinnäytetyö%20Montonen%20ja%20Ollikainen%202021.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 20.3.2022].

Lipponen K. 2020. Resilienssi arjessa. Helsinki: Duodecim. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523600393>.

Longbottom S. & Slaughter V. 2018. Sources of children's knowledge about death and dying. The royal society publishing. 16.7.2018. Saatavissa: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2017.0267#d3e355>. [viitattu 26.2.2021].

Poijula S. 2002. Surutyö. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Poijula S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. 3. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja.

Salminen J. & Poikonen P-L. 2017. Opetussuunnitelma pedagogisena työvälineenä. Teoksessa Koivula M ym. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 56–74.

Sandberg E. 2021. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tietoarkisto. s.a. Laadullinen sisällönanalyysi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/> [viitattu 9.10.2021].

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2021. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk> [viitattu 5.4.2021].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf [viitattu 5.4.2021].

Trogen T.2020. Positiivinen kasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. Saatavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523700482>.

Valli R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli R. (toim.) Ik-kunoita tutkimusmetodeihin 1. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 92–116.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet. 2018. Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf [viitattu 26.2.2021].

Vilka H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuori J. s.a. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/tutkimusetiikka/tutkimusetiikka-ihmistieteissa/> [viitattu 5.4.2021].

Kuoleman käsittely Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa

Hei,

Olemme kaksi viimeisen vuoden sosionomiopiskelijaa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötämme Mikkelin kaupungin varhaiskasvatukseen aiheesta: Kuoleman käsittely Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa.

Kuolema aiheena tuntuu olevan tabu, kuitenkin se liittyy väistämättömästi elämään. Kuoleman ottamisella keskustelunaiheeksi voidaan rikkoa tabua ja se saattaa myös helpottaa esimerkiksi läheisensä menettäneen surua. Kuolema voi nousta lasten elämään omien läheisten kuollessa tai lemmikkieläimen kuollessa. Kuolema on osa luontoa; kasvit ja eläimet kuolevat. Myös erilaiset videopelit, tv-ohjelmat ja lehtien lööpit tuovat kuolemaa näkyväksi myös pienten lasten elämään. Keskustelemalla kuolemasta ja elämän rajallisuudesta lasten kanssa, sekä sanoittamalla lasten kuolemaan liittyviä tunteita ja opettamalla miten osoittaa ja vastaanottaa lohdutusta, voidaan vahvistaa lasten selviytymisvaroja elämässä.

Tarkoituksenamme on tutkia ja kartoittaa miten ja millaisin menetelmin varhaiskasvatuksessa käsitellään kuolemaa 0–5-vuotiaiden kanssa, millaisia tunteita aiheen käsittely varhaiskasvattajissa herättää, millaista perehdytystä ja tukea työn tueksi on saatu ja kaipaavatko varhaiskasvattajat työssään lisätukea -ja perehdytystä. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksen esimiehille mahdollisista tuen ja perehdytyksen tarpeista sekä tuoda esille varhaiskasvattajien esille tuomia hyviä käytänteitä ja menetelmiä.

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus ja kaipaamme nimenomaan varhaiskasvattajien omia henkilökohtaisia kokemuksia ja ajatuksia. Kyselyyn osallistutaan anonymisti. Tutkimustulokset ovat nähtävillä opinnäytetyössämme. Tutkimus on tarkoitettu kaikille Mikkelin kaupungin varhaiskasvatuksessa työskenteleville kasvatusvastuullisille.

Taustatietoina keräämme missä roolissa varhaiskasvatuksessa työskentelet sekä monta vuotta sinulla on alalta työkokemusta. Kysely koostuu kuudesta avoimesta kysymyksestä. Loppuun on myös jätetty yksi avoin kysymys, johon voi kertoa mitä ajatuksia kysely herätti, olisiko ollut jotain, jota emme kyselyssä huomioineet jne. Kyselyyn saa vastata omin sanoin, niin laajasti tai suppeasti kuin haluat. Kyselyyn on hyvä varata noin 30 minuuttia; riippuen miten laajasti haluat kyselyyn vastata, toki mitä laajemmin kyselyyn vastataan sitä, paremman kokonaiskuvan aiheesta saamme.

Kyselymme on auki 30.6.2021

Olemme kiitollisia kaikista vastauksista.

Mikäli sinulle heräsi kysymyksiä tutkimustamme ja aihettamme koskien, otathan rohkeasti yhteyttä meihin!
Ystävällisin terveisin

Anni-Emilia Pettinen aanpe006(at)edu.xamk.fi
Sanni Jukkara asaju002(at)edu.xamk.fi

1. Missä roolissa työskentelet varhaiskasvatuksessa?

2. Jos vastasit edelliseen kysymykseen joku muu, missä roolissa toimit varhaiskasvatuksessa?

3. Montako vuotta sinulla on työkokemusta varhaiskasvatuksessa?

Edellinen

Seuraava

4. Millaisia ajatuksia kuoleman käsittely varhaiskasvatuksessa sinussa herättää? Voit esimerkiksi kertoa oletko käsitellyt kuolemaa lasten kanssa, tai miten asiaan suhtaudut, jos se tulisi ajankohtaiseksi.

5. Millaisin menetelmin olet varhaiskasvatuksessa käsitellyt kuolemaa lasten kanssa, tai millaisia keinoja tiedät käytettävän? Voit kertoa tässä omia kokemuksiasi.

6. Missä yhteydessä olet lasten kanssa käsitellyt kuolemaa?

Käsitelläänkö varhaiskasvatusyksikössäsi kuolemaa järjestelmällisesti tai ennalta sovitusti? Entä käsitelläänkö kuolemaa, jos ryhmän lapsen läheinen tai lemmikkieläin kuolee, tai aihe nousee esille lasten puheissa (esim. videopelit, uutiset)?

7. Käsitellessäsi kuolemaa lasten kanssa, onko sinusta helppoa/vaikeaa huomioida lapsen ja perheen elämänkatsomus, uskonto ja kulttuuri? Miten ajattelet oman uskonnollisen vakaumuksen/ajattelutavan/kulttuurin tms. vaikuttavan asiankäsittelyyn?

8. Ajatteletko saaneesi riittävästi tukea ja/tai perehdytystä kuoleman käsittelyyn varhaiskasvatuksessa? Millaista tukea tai perehdytystä olet saanut tai toivoisit saavasi?

9. Mistä saat tukea kuoleman käsittelyyn työssäsi? Saatko tukea esimerkiksi työkavereilta, esimiehiltä, työterveyshuollosta, seurakunnalta jne. yhteistyötahoilta?

10. Lopuksi voit kertoa vapaasti huomioitasi kuolemankäsittelystäsi lasten kanssa. Jäikö kyselystä jotain uupumaan, joka on aiheeseen liittyen sinusta tärkeää tai haluatko lähettää jotain terveisiä kyselyn tekijöille. Sana on vapaa!

Edellinen

Lähetä

**Suuret kiitokset vastauksistasi
ja osallistumisestasi
opinnäytetyöhömme!**

Kysely luotu Webropolilla

Klikkaa tästä ja lue lisää
